

Markéta Augustýnová:

Metalurgie bronzu doby bronzové v Čechách ve světle výpovědi jejich pramenů

Západočeská univerzita v Plzni. Plzeň 2019

Problematika exploatace, zpracování, distribuce a využívání barevných kovů, především pak mědi, cínu a obecně bronzu, tvoří jeden ze základních pilířů bádání evropské doby bronzové, jak se ostatně odráží i v názvu celé epochy. Na rozdíl od tradičních metalogenních oblastí, jako jsou Alpy, Karpaty či balkánská pohoří, však byla pozornost české archeologie tradičně upřena na jiná témata této epochy, což je ovšem dáno malým počtem artefaktuálních pramenů a lokalit spojitelných s metalurgií bronzu. Je proto pozitivní, že si právě toto téma vybrala Markéta Augustýnová pro svou disertační práci.

Přestože bylo tedy téma předložené disertační práce zvoleno vhodně, nebylo jeho naplnění jednoduché. Autorka se musela vyrovnat především s velkým množstvím pramenů s různou, vesměs však nejednoznačnou vypovídací hodnotou, které jsou uloženy v mnoha muzejních sbírkách. Mnohdy nebyly tyto nálezy ani zveřejněny, či byly publikovány v četných regionálních statích, což opět znesnadňovalo jejich komplexní podchycení. Na autorku tak čekala nelehká heuristická práce, které se však zhostila poctivě a kriticky. Výsledkem je poměrně rozsáhlá databáze s mnoha stovkami záznamů, které M. Augustýnová rozdělila na kontexty, lokality, ložiska, movité a nemovité prameny a na "osídlení". U této poslední kategorie, kde byly využity záznamy z Archeologické databáze Čech, považuji za problematickou skutečnost, že autorka uvádí pouhou přítomnost lidských aktivit v rámci daného katastru bez ohledu na skutečné množství nalezišť/lokalit (viz s. 39-40). Katastr s jedním ojedinělým nálezem tak má stejnou hodnotu jako např. katastr s pěti stabilními sídlišti. Je ovšem pravda, že vzhledem k enormnímu množství dat musela autorka zvolit určité zjednodušení, takže její postup lze, přes uvedenou výhradu, akceptovat.

Práce má vcelku jasnou a přehlednou strukturu, začínající obsáhlým úvodem s uvedením cílů a výzkumných otázek předložené práce. Souhlasím s autorkou, že mnoho z nastolených otázek dosud česká archeologie nereflektovala či je řešila jen okrajově, přesto si ale nemyslím, že "*metalurgie bronzu doby bronzové patří v současnosti mezi marginální témata české archeologie*" (s. 41). Sama autorka ve své práci zmiňuje množství projektů i publikovaných výstupů, a to i z posledních let, věnujících se s různou intenzitou mnoha

aspektům metalurgie doby bronzové v českém prostředí (srov. např. práce L. Smejtky, L. Jiráně, J. Frány, J. Johna, J. Kmoška, D. Chmelíkové aj.). Je ovšem pravda, že takto komplexně a v celočeském kontextu dosud u nás toto téma řešeno nebylo.

Zásadním pro předloženou práci je přesné vymezení pramenů, které dokládají, nebo většinou spíše jen mohou dokládat metalurgické aktivity ve sledované epoše. Autorka správně uvádí, že v Čechách dosud chybějí jasné doklady exploatace měděných nebo cínových rud v době bronzové, byť řada lokalit je velmi pravděpodobných (např. v oblasti Krušných hor nebo v okolí Mutěná) a v těsné blízkosti Čech snad i prokázaných (srov. exploataci cínu na saské lokalitě Sauschwemme u Johanngeorgenstadtu). Z pramenů z doby bronzové v Čechách, které mohou ukazovat na různé činnosti v rámci metalurgického operačního řetězce, je přitom velká část více či méně sporných, jak ovšem sama autorka konstatuje. Příkladem jsou jak početné depoty obsahující v různé míře ingoty, slitky, polotovary, metalurgické nástroje apod., tak i některé artefakty, tradičně spojované s metalurgií (např. kamenné palice s oběžným žlábkem).

Důležitou otázkou, kterou autorka ve své práci řeší, je problematika organizace výrobně distribučního systému. Je vůbec v Čechách možné identifikovat metalurgické lokality, případně větší oblasti specializované na metalurgii barevných kovů? Co je to vlastně specializace, lze definovat její podobu, míru a povahu? Myslím, že při hledání odpovědi na tyto nelehké otázky využila M. Augustýnová všechna relevantní data, díky čemuž se jí podařilo několik potenciálních lokalit či oblastí identifikovat, především pak v severozápadních a středních Čechách a v několika případech i v Čechách jižních. Autorka ovšem sledovala tuto otázku i v chronologickém smyslu, přičemž podle analýzy všech dat usuzuje na nestejnou míru metalurgických aktivit v prostoru a čase. Např. v jižních Čechách lze doklady spojené s metalurgií pozorovat především ve starší a na počátku střední doby bronzové, zatímco největší množství pramenů pro severozápadní i střední Čechy pochází z epochy popelnicových polí. Jedná se o jeden z hlavních poznatků předložené práce, který lze za současného stavu pramenné báze akceptovat. Za neméně významné pak považuji zjištění, že metalurgické aktivity zdaleka nejsou omezeny jen na elitní prostředí v opevněných výšinných areálech; je ovšem pravda, že k podobnému závěru dospěly zejména v posledních letech i četné další studie (srov. pozn. 9 na s. 8-9). Z hlediska možné podoby specializované metalurgie pak autorka využívá i etnologické příklady, byť si je vědoma pouze ilustrativní povahy těchto příkladů (s. 14-17).

V metodologické kapitole vymezuje M. Augustýnová prostorové i chronologické parametry své práce, stejně jako použité metody. Mezi ně zařazuje i deskriptivní systém, pomocí něhož

byla sledována distribuce dokladů metalurgie v krajině či případná sociální organizace metalurgické výroby. Mezi formálními deskriptory uvádí také "ireversibilitu" depotů (s. 25). Jak už jsem uvedl v posudku na teze tehdy připravované disertační práce, nejsem si jist, je-li vůbec možné u drtivé většiny artefaktů či komponent tento deskriptor objektivně definovat, a má-li tedy vůbec smysl tento parametr sledovat. Ve výsledných tabulkách (Tab. 2-6) tak skutečně zůstalo toto pole nevyplněné, či bylo opatřeno otazníkem.

Další kapitola se věnuje dějinám bádání, přičemž autorka zvolila z mého pohledu nepříliš šťastný způsob uvedení každého regionu samostatně (s. 44-48). Logicky se tak nemohla vyhnout neustálému opakování mnoha syntéz (např. Moucha 2005; Kytlicová 2007; Blažek – Ernée – Smejtek 1998 aj.). Není mi přitom jasné, proč samostatně vyčlenila "severozápadní Čechy" (s. 44) a samostatně pak "Krušnohoří" (s. 45), když je v dalším textu samostatně nesleduje?

Ke stěžejním kapitolám práce náleží pochopitelně analytická část (kapitola č. 4), která je obdobně jako předchozí kapitola opět členěna podle jednotlivých regionů. U všech pak autorka sledovala stejné otázky, týkající se formálního a prostorového charakteru pramenů, vztahu lokalit a potenciálních ložisek barevných kovů k sídelní síti i možnou rolí elit v systému metalurgických aktivit. Autorka zde vychází z poctivě provedené heuristiky pramenů, některé otázky však zůstávají z mého pohledu neujasněné. Jedná se např. o definici pojmu "elita" a možnosti její archeologické identifikace (viz též s. 112-113). Polemizoval bych přitom o roli některých artefaktů (např. dýk) jako elitních (s. 31 a 113). Stejně tak lze pochybovat o prokázané spojitosti špičáku šestihranného průřezu z depotu z Holašovic s metalurgií (s. 73, dále např. s. 105, Tab. 7-9), když víme, že analogické špičáky sloužily v Hallstattu k těžbě soli.

Rozdělení sledovaného tématu do jednotlivých regionů (autorkou označovaných jako "makroregiony") pokračuje i v syntetické kapitole č. 5, v níž shrnuje získané poznatky a zasazuje je do celkového zastoupení fází metalurgické produkce, do chronologického vývoje doby bronzové či do nálezových kontextů. Poněkud nadbytečně pak z mého pohledu působí kapitola č. 6 "Interpretace", kde jsou dříve uvedená fakta z větší části zopakována (srov. např. kapitoly 5.2.4. "Metalurgická centra" na s. 111-112 a 6.1.1.2 "Centra a periferie, metalurgická centra" na s. 115-120). Polemizoval bych i s některými autorkou uvedenými skutečnostmi, např. že ve střední době bronzové byla "*výroba pravděpodobně v nějaké formě útlumu, stejně jako projevy všech lidských aktivit...*" (s. 115). Např. v jižních Čechách se u sídelních ani pohřebních aktivit střední doby bronzové nedá říci, že by byly v útlumu...

Další zopakování zjištěných faktů pak přináší kapitola č. 7 "Závěr". Zde bych si dovilil zpochybnit poslední větu prvního odstavce této kapitoly: "*S jistotou lze potvrdit, že metalurgická aktivita probíhala ve všech oblastech kontinuálně po celou dobu bronzovou*" (s. 137). Jak přitom autorka na mnoha místech uvádí, jsou z některých regionů či z některých fází doby bronzové doklady metalurgie zřídka a sporné a z mnoha dalších zatím zcela absentují. Hypoteticky tak lze kontinuitu metalurgické produkce v Čechách potvrdit (srov. s. 114-115), netvrdil bych však, že se jedná o jistotu.

Z formálního hlediska mám k práci několik připomínek. Na první pohled působí rušivě velké množství tučně vyznačených pasáží (zejména v závěru, na s. 137-145), čímž se vlastně vytrácí smysl zdůraznění konkrétního textu. Stejně tak mi není jasné, proč některé citace nebo třeba i odkazy na jiné kapitoly (viz např. s. 10 – závěr prvního a druhého odstavce) jsou uváděny v závorkách v textu a jiné v poznámkách pod čarou? Rušivě působí i velmi často opakované "cf." před mnoha citacemi (srov. např. s. 24 – pozn. 18, s. 34 – pozn. 32-33 aj.). Některé věty jsou tak dlouhé a navíc doplněné tolika závorkami, že čtenář rychle ztratí orientaci, případně smysl celé věty (srov. např. druhou větu posledního odstavce na s. 36, pokračující na další stránku). Neobratně pak působí věty typu "*...zabývající se jednotlivě některým typům artefaktů...*" (s. 47). Není mi také jasné, co znamená slovní spojení "*poměrná většina*" (s. 50)?

Z gramatického hlediska je práce víceméně v pořádku, pochybení jsem zjistil jen v omezené míře (např. na s. 19 "*role se odlišovali...*"; na s. 20 "*výrobní složka může stělesňovat...*"; na s. 132 "*skupiny, které byli...*"). Občas ve větách chybějí čárky, uvozující vedlejší věty (namátkou např. 1. věta na s. 33 nebo 2. věta 2. odstavce na s. 38). Nedopatřením je pak lokalizace horního toku Vltavy do středních Čech (s. 83), stejně jako vztah ložisek mědi v Krkonoších s Jičínskem (s. 128).

Mezi největší přínosy posuzované práce náleží podle mého názoru poctivě provedená heuristika, což se odráží i v početných přílohách v závěru práce. Tabulky, grafy i mapové výstupy jsou kvalitní a dobře ilustrují prostorovou i chronologickou distribuci sledovaných dokladů metalurgie. Za pozitivní hodnotím i provedení materiálových analýz vybraných artefaktů (s. 288-290), které autorka nechala provést v Ústavu jaderné fyziky v Řeži u Prahy. Je ovšem pravda, že vzhledem k malému objemu měřených vzorků jsou výsledky pouze doplňkové.

Závěrem bych rád konstatoval, že přes všechny výše uvedené výhrady předložila Markéta Augustýnová práci, která splňuje nároky kladené na udělení titulu Ph.D. Práci tedy **doporučuji** k obhajobě.

V Českých Budějovicích dne 25. 5. 2019

A handwritten signature in blue ink, reading "O. Chvojka". The signature is written in a cursive, slightly stylized script.

Doc. Mgr. Ondřej Chvojka, Ph.D.